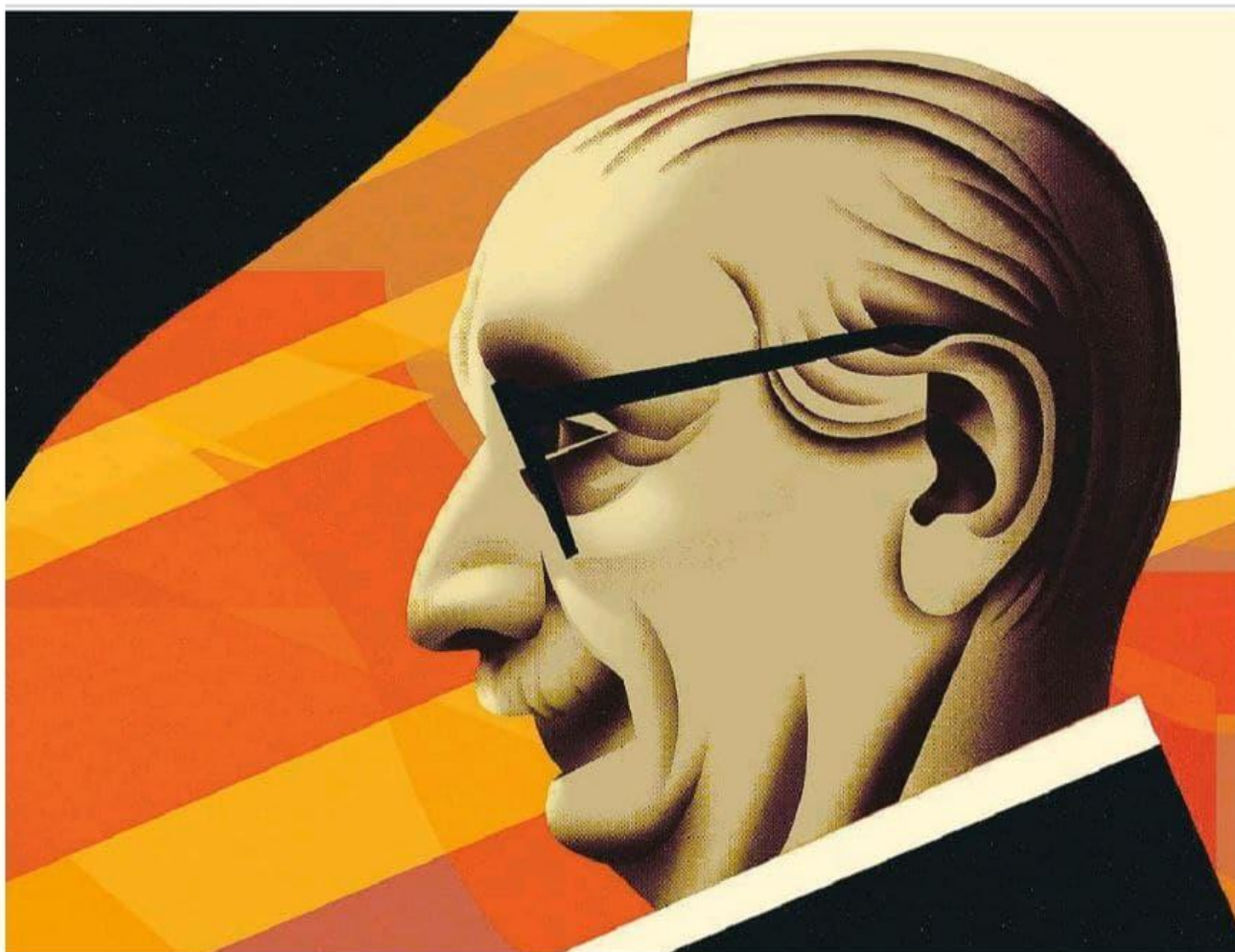

cultura|s

RAI SUÑIC

Incòmode Joan Fuster

En el centenari del naixement de l'assagista valencià, personalitats conegudes de la seva obra valoren el seu llegat i analitzen el silenci que en alguns sectors s'ha promogut sobre ell

SALVADOR ENGUX

Aproximar-se a la figura de Joan Fuster mai ha estat una tasca senzilla, ni tan sols per a aquells que han mostrat una cura i sincera curiositat per la seva obra. L'enorme dimensió cultural i política de l'assagista de Sueca, totèmica per uns, repudiada fins a l'intent d'assassinat per d'altres, ignorada per molts, així a Catalunya com a la Comunitat Valenciana, a esquerra i a dreta, ha provocat que l'anàlisi de la seva indiscutible aportació a la cultura valenciana i catalana, a la cultura en general, també europea, hagi patit constants resistències, i no pocs rebuigs, que han estat superats especialment en l'àmbit acadèmic i editorial. Joan Fuster

ha estat, i és, abans que res, una figura incòmoda, de qui la dimensió política d'algunes de les seves obres, com *Nosaltres, els valencians* o *El País Valencià*, ha ocultat la riquesa d'un pensador que va publicar textos com *Diccionari per a ociosos*, *Babels i babilònies*, *Causar-se d'esperar*, *El descrèdit de la realitat* o *L'home, mesura de totes les coses*, a més d'un abundant nombre d'obres històriques i milers d'articles periodístics d'enorme qualitat publicats, entre altres diaris, a *La Vanguardia*.

En aquest 2022 es commemora el centenari del seu naixement, amb suport institucional dels governs català i valencià. Efemèride adequada per girar la mi-

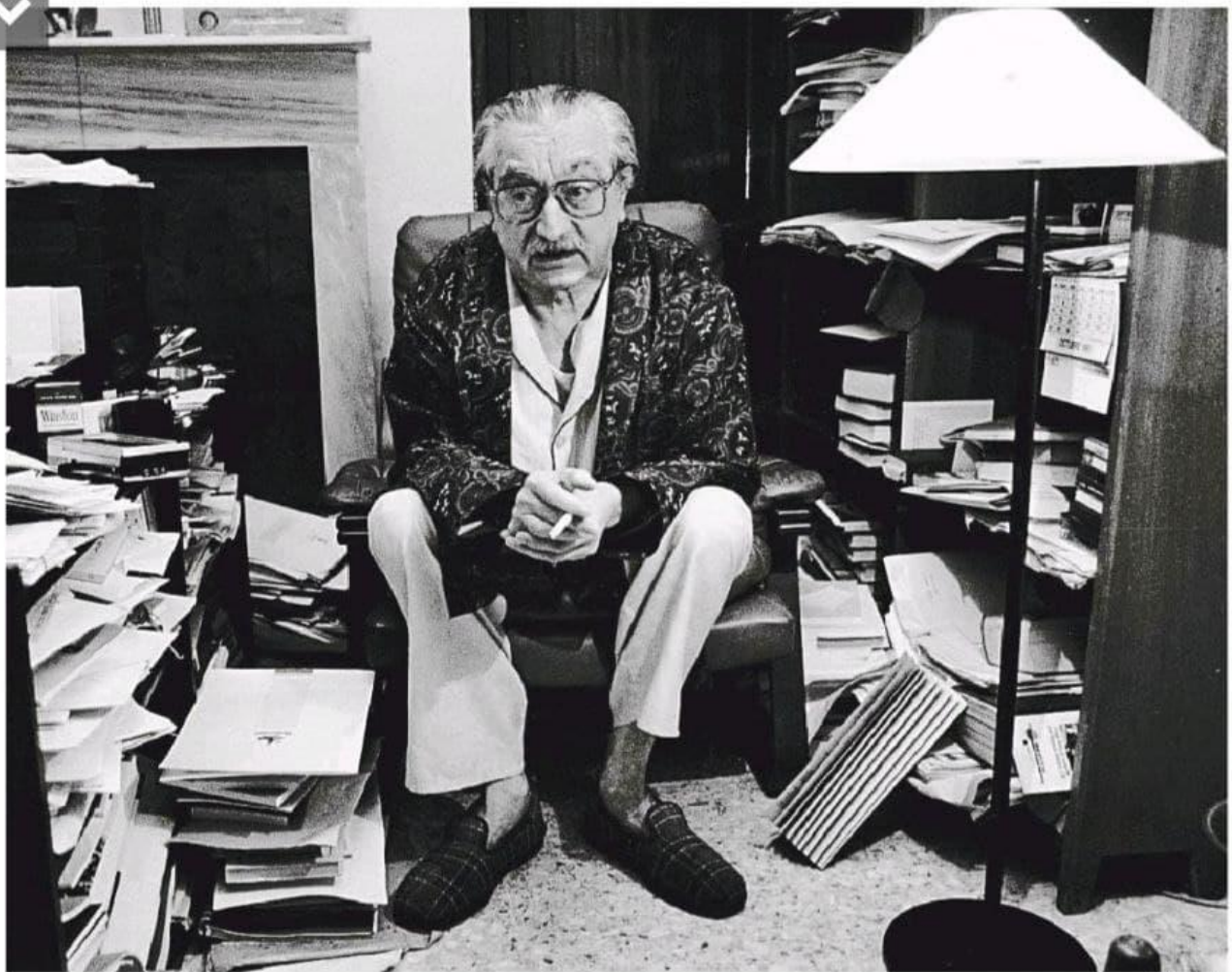
Cent de Fuster
Cartell del centenari,
un treball del dissenyador valencià
Dani Nebot

rada cap al llegat d'un escriptor que segons el parer del periodista i sociòleg Toni Mollà "és l'intel·lectual més important de la cultura catalana del segle XX". "La seva obra, vastíssima, aborda diversos gèneres, però la voluntat d'intervenció pública va portar l'autor a centrar-se en l'assagisme humanista i la seva variant periodística". Toni Mollà va ser l'últim a entrevistar Joan Fuster l'any 1992, pocs dies abans de la seva mort; converses que van quedar recollides en una obra important per entendre el cansament vital de l'assagista en els seus últims anys: *Converses inacabades*. "Fuster és conegut, fonamentalment, com a teòric del nacionalisme modern dels Països Cata-

lans, però fariem malament de reduir l'obra a l'expressió civico-política, per determinar que sigui, que ho és", comenta. I afegeix que els interessos intel·lectuals i les seves aportacions al debat d'idees fan de Fuster "a la manera dels il·lustrats francesos, un intel·lectual modern, que dialoga, literalment, amb el millor de l'assagisme contemporani, des de Bertrand Russell a Albert Camus, Adorno, Marcuse o tota la teoria crítica de l'Escola de Frankfurt".

Antoni Furió, catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de València i codirector de la revista d'assaig *L'Espill*, fundada per Joan Fuster, subratlla que no hem de descuidar la dimensió poli- ▶

PIPA GARCIA / ABBU

El pensador de Sueca

La seva casa de la localitat en la qual va néixer i va morir va ser centre de pelegrinatge intel·lectual, fins que es va recloure després dels atemptats de la ultradreta. A la foto, en l'última entrevista amb 'La Vanguardia' el 1991

tica de la figura i l'obra de Joan Fuster. "Dit això, és cert que aquesta dimensió política ha estat utilitzada per menysprejar la qualitat literària i la dimensió intel·lectual de l'escriptor; bé de forma directa i groüllera, bé de manera més subtil i maliciosa, afirmant que ha estat sobredimensionada, que està bé però no n'hi ha per a tant, que no és Unamuno". Furió afegeix que "evidentment, es tracta de consideracions i comparacions interessades. Fuster no és Unamuno, en efecte, cosa que agraïm els seus lectors i que ell no pretenia". I apunta que l'atractiu de l'obra de Joan Fuster, fins i tot per aquells que no compartien les seves idees, "residia en la seva modernitat, en la ruptura amb el pes que la tradició -i els seus valors tradicionals, fins i tot en termes estètics- continuava tenint en general en la cultura catalana". "Fuster, hereu tant del modernisme com del noucentisme, d'un fil conductor que el connectava amb Eugeni i amb Josep Pla, els dos estigmatitzats pel catalanisme de l'època, representa la recuperació de la voluntat de modernització i normalització de la cultura catalana", conclou.

Joan Fuster va decidir desconnectar, o com ell mateix li va dir a Toni Mollà "morir-se", al voltant del 1982, un any després

del segon atemptat amb bomba de la ultradreta que gairebé posa fi a la seva vida i que queda perfectament relatat al llibre de Francesc Bayarri, *Matar Joan Fuster*. Es va aïllar a la seva casa de Sueca, limitant la seva vida social als seus íntims i poc més. Entrere quedaven anys d'intensa activitat literària i assagística, de tertúlies al seu domicili amb la intel·lectualitat catalana i valenciana, i amb els polítics del moment (més d'un ministre va atansar-se al número 10 del carrer Sant Josep); d'inacabables debats, alguns de caire identitari als anys setanta que, a pesar seu, el van posar a l'ull de la diana dels moviments anticatalanistes: "La gent ha discutit la meua obra, però no l'ha llegit", comentava Fuster sobre els textos que van conformar una modernització de la visió nacional valenciana i catalana.

En paral·lel, la seva tasca com a assagista creixia, generant projectes editorials fonamentals per a Catalunya i València, com bé relata Teresa Muñoz Lloret. "Fuster va irrompre amb molta energia a Barcelona i immediatament va interessar i, sense cap dubte, va seduir. El van rebre com a algú a qui calia conèixer i a qui calia tenir en compte. Però no només en els ambients literaris i catalanistes, sinó també al món literari barceloní en llen-

A la manera dels il·lustrats francesos, és un intel·lectual modern que dialoga amb el millor de l'assagisme del segle XX

gua castellana i en grups incisius de la burgesia catalana, com va ser el cas dels industrials del cotó". Teresa Muñoz, professora i editora, que ha publicat dos volums que apareixeran aquest any de la correspondència de Fuster amb Josep Maria Castellet, Eulàlia Duran, Teresa Lloret i Francesc Vallverdú, subratlla que "si ens centrem en el món editorial de Barcelona en llengua catalana que emergeix amb força als anys seixanta, no hi ha dubte que Fuster és un element clau".

L'editor i assagista Gustau Muñoz no dubte en afirmar que Joan Fuster pertany a la "galàxia" de Walter Benjamin, Albert Camus, Paul Valéry, Mann, Sartre, Beauvoir, George Steiner, Hans Magnus Enzensberger, Claudio Magris, Gerardo Chiaromonte... i tant d'altres. "Exagero? Ni un pam. Cal llegir Fuster *in extenso*. El Fuster que podia debatre amb Jean Starobinski...". I afegeix Muñoz, que és coeditor de *L'Espill*, que l'escriptor planteja els problemes capitals de l'home i la societat contemporànies, sobretot els del segle XX però no només. "Fuster desconfiava de la narrativa ingènua del progrés, però valorava la ciència. Posava en qüestió les grans promeses de la democràcia capitalista, sovint pura

fal·làcia apologetica. Rebutjava el totalitarisme comunista, la gran seducció del seu temps". Afegeix que defensava la Il·lustració, l'humanisme i l'autenticitat dels pobles i els individus. "El seu pensament és una defensa forta de la Il·lustració, la ciència i els valors humanistes, de l'alliberament humà en tots els aspectes. Per tant, un pensament de la sospita intel·ligent, al·lisonat davant un segle XX catastròfic". Per Gustau Muñoz, Joan Fuster "és la llavor d'un alliberament que es volia complet: democràcia radical, reconeixement de les nacions sense estat, drets individuals sense limitacions. Per tot això em sembla que Fuster és molt actual. Potser encara més que en el seu temps: el supera, amb escreix".

Joan Fuster va ser assagista, escriptor, polemista i, a més, un excel·lent articulista. Sobre aquesta qüestió és important conèixer l'opinió de l'escriptor, professor i biòleg Martí Domínguez, que assenyalava que "si hagués de triar, per mi aquest és el Fuster més viu, més fidel i més honest, aquell que ha d'inventar-se setmana rere setmana algun article, que ha d'anar al rebost de les idees i filar un tema, rescatant un pensament". Recorda Domínguez que l'assagista publicava fins a cinc articles setmanals: a *Jornada*, *Levante*

1945, *El País*, *La Vanguardia*, *Jano* o les revistes de l'exili. "Després els recopilava en llibres (com per exemple *Sagitari* o *Combustible per a falles*), o bé aquests servien per a algun assaig més extens, però el germe era a l'articulisme: Fuster reconeixia que escriure aquell tipus de peces era mostrar el cul cada dia".

Segons el parer de Martí Domínguez, Joan Fuster només buscava incitar a la reflexió. "I en efecte, veia en la premsa una eina per divulgar les seves idees, feia servir la premsa com abans havien fet Eugeni d'Ors o Ortega y Gasset. És un instrument de civilització; els seus articles defugien generalment l'actualitat, i sense ser peces d'erudició, en tots ells s'aprecia el bagatge cultural que els alimentava, la mirada amb horitzó i la saviesa que traspuen aquelles paraules". I conclou que "això és el que va admirar Josep Pla, quan inopinadament li va encarregar el pròleg de les seves obres completes. Pla també vivia de la peça setmanal, però els seus articles no tenien aquella voluntat política que alimenta els de Fuster". Una dada: Josep Pla va elaborar també el pròleg per a les obres completes de Joan Fuster.

Tots els consultats reconeixen que, malgrat tot, hi continua havent un sospitós silenci entorn de Joan Fuster. Simona Škrabec, professora i assagista, apunta primer al terreny intel·lectual: "Fuster avui, en molts cercles, és segurament un desconegut. No és sorprenent, ja que la cultura als països de parla catalana sovint pateix l'autoodi o bé el conformisme. A aquells que tenen un conflicte amb el mirall, i els costa examinar i acceptar els trets del seu propi rostre, la valentia analítica de Fuster necessàriament els ha d'incomodar. Pot provocar-los fins i tot rebuig". Apunta a més que Fuster és un autor que exigeix capacitat d'autoanàlisi. "Amb els conformistes passa una cosa semblant. A aquells que adopten la consigna que cal oblidar el passat i mirar endavant, deixar-nos de les velles històries, Fuster tampoc no els serveix. No només documenta els fets, sinó que afronta les situacions i no defugiu els moments de crisi o de desconcert. I aquesta és una actitud que exigeix ser-hi, no girar full. Per això, per moltes persones, Fuster no pot ser vist com un exemple a seguir, és evident".

Però hi ha molt més en aquesta estratègia –calculada?, coincident?– de silenci. Toni Mollà fins i tot va escriure un llibre titulat *Escrits contra el silenci. A propòsit de l'obra cívica de Joan Fuster*. "L'antifusterianisme no és sinó una variant de l'antiintel·lectualisme, una característica transversal a totes les expressions del que Corey Robin defineix com 'la ment reaccionària'. Precisament per això, Fuster ha estat sempre incòmode entre l'establiment valencià. Del segle XX, però també del XXI, fins ara mateix, malgrat les declaracions simbòliques de dia de festa gran o de les efemèrides oficials", comenta Martí Domínguez amplia la visió sobre aquesta qüestió: "És incòmode al poder institucional, perquè és un personatge lúcid que posa sobre la taula les nombroses contradiccions de la nostra societat, no només la valenciana, també la catalana, i en última instància, la castellana". I afegeix que és un intel·lectual elitista que, contra tot pronòstic, "s'acseja el país, supera la barrera de l'anonimat erudit i es converteix en un líder que provoca adhesions entusiastes i odis sempiterns i visceral. Al final, una actitud molt volteriana".

Antoni Furió no dubta a posar el dit a la nafra del tracte que també l'esquerra ha donat a l'escriptor de Sueca. "Pel que fa a l'esquerra, ja ho he dit, sempre s'ha mostrat temorosa davant els atacs de la dreta, i incòmoda amb la figura de Fuster. Però creuen que els pot fer perdre vots. Quantes vegades la dreta no ha presentat Fuster com el cap dels dimonis a la seva cort infernal i ha acusat les esquerres de fusterianes i catalanistes, i això no ha impedit que les esquerres guanyessin

Vida d'un assagista

Joan Fuster va néixer a Sueca, València, el 23 de novembre del 1922, i va morir a la seva localitat el 21 de juny del 1992. El seu pare, Joan Fuster Seguí, era tallista d'obres de sants, a més de carlí. Va cursar la carrera de Dret, encara que no l'entusiasme, i va dedicar els anys de formació a contactar, en tertúlies i publicacions, amb homes i dones de la València dels anys quaranta amb inquietuds per la cultura i, especialment, per recuperar la cultura valenciana i la seva llengua. Finalitzada la carrera, va exercir un temps d'advocat, mentre en paral·lel col·laborava amb publicacions com *Levante-EMV*, *Destino* o *Jornada*.

Passat un temps va decidir fer-se escriptor i dedicar-li la seva vida. El 1954, l'editor Francesc de Borja Moll li edita a Mallorca l'assaig *El descrèdit de la realitat*, on ja s'apunten les maneres i l'estil d'un assagisme d'adjectivació precisa i molt incisiu. En aquella dècada publica treballs sobre la poesia i la literatura catalana i valenciana de gran èxit, alguns editats a Mèxic, i ja adquireix un gran prestigi com a escriptor, que el porta a relacionar-se amb la intel·lectualitat valenciana i catalana del moment. L'any 1962, Max Calner, que

concebia ja els textos i l'estil de Fuster, li encarrega el llibre *Nosaltres, els valencians*, que seria el primer publicat per Edicions 62. La polèmica política que va generar aquesta obra, no en un primer moment, va ocultar altres grans assaigs que aniria publicant després com *Diccionari per a ociosos* o *Consells, proverbis i insolències*. En aquells anys entaularia una estreta amistat amb Josep Pla, i continuaria sense parar una producció literària que inclou gairebé seixanta llibres d'assaig i història, i una desena de poesia. A més de milers d'articles en premsa en diversos diaris.

El 1978 va patir un atemptat terrorista de la ultradreta, i el 1981 un altre amb una bomba que gairebé el mata i que va destrossar la façana del seu habitatge. No es va detenir ni es va interrogar mai ningú. Aquell atemptat va animar l'assagista a deixar de banda l'activisme polític i dedicar-se només a la literatura, aïllant-se a la seva casa de Sueca. El 1985 es va doctorar a la Universitat de València i el 1986 va aconseguir la càtedra de Literatura. Un any abans de morir va trencar el silenci amb una entrevista a *La Vanguardia*. La seva casa de Sueca s'ha convertit en museu.

Joan Fuster-Josep Pla

Un dels escriptors amb qui el valencià va establir estreta amistat va ser amb l'autor de Palafrugell; cada un va escriure el pròleg per a l'*Obra completa* de l'altre

L'edició digital de 'La Vanguardia' publica durant el 2022 una selecció dels 540 articles que Fuster va escriure entre el 1969 i el 1984

eleccions? Però el complex i la por continuen, i també la incomoditat, i això els porta a marcar distàncies". Més incisiu es mostra Teresa Muñoz en la seva reflexió sobre aquest silenci també a Catalunya: "A partir de la segona part dels vuitanta, tinc la impressió que hi ha dos fets que marquen un canvi de tendència, de tendència cap a l'oblit de Fuster. D'una banda, la seva situació personal. Fuster se sent vell i fotut i, probablement, fracassat –i Barcelona queda molt lluny–. De l'altra –i amb això segueix Antoni Rico en la seva tesi doctoral acabada de publicar–, Fuster no va interessar gaire a la Catalunya de la nova política oficial i parlamentària sorgida de les eleccions de juny del 1977. La defensa de la idea política dels Països Catalans no encaixava en una Catalunya que havia de defensar els estatus català, basc i galleg. El fusterianisme, doncs, era un destorb. De manera que aquests elements són l'inici del desinterès institucional pel personatge".

Però, curiosament, i com assenyala Teresa Muñoz, Fuster és probablement l'intel·lectual català que ha generat més bibliografia a propòsit de la seva obra i del seu pensament. "I és molt probable que estigui entre els nostres autors més readitats. Felicitament, la innegable bri-

llantor de l'escriptor i del pensador han passat, des del punt de vista de l'interès acadèmic, per sobre de l'oblit polític". L'efemèride del seu naixement és, segons el parer dels consultats, un excel·lent ocasió per revisitar la seva obra i abordar-la amb la tranquil·litat i la perspectiva que dona el temps, sense el soroll dels anys de plom, com els defineix Antoni Furió, abordant en igualtat de condicions el Fuster assagista, Fuster de la cultura, que el Fuster polític. Per aquest motiu s'han activat algunes interessants iniciatives editorials i periodístiques a Catalunya i a la Comunitat Valenciana: també *La Vanguardia* publica en l'edició digital setmanalment durant el 2022 una selecció dels 540 articles que Joan Fuster va escriure entre el 1969 i el 1984.

Toni Mollà i Gustau Muñoz estan d'acord també a subratllar l'assignatura pendent de traduir a llengües estrangeres alguns dels seus millors assaigs que, coincideixen, estan a l'altura dels millors intel·lectuals europeus del segle XX. És una oportunitat, a la fi, per acostar-se a Joan Fuster sense les passions ni els odis que durant dècades el van assetjar i que fins i tot van estar a punt de matar-lo. Per superar els silencis, que continuen sent molts. |

Fuster en deu llibres imprescindibles

1 | El descrèdit de la realitat

Un assaig en el qual l'autor reflexiona sobre els aspectes filosòfics, religiosos i socials de l'art en diferents moments de la història amb una mirada crítica.

2 | Judicis finals

El dietarisme com a assaig de Joan Fuster entre els anys 1950 i 1960, quan era un jove d'uns trenta anys, i on s'observa ja l'estil personal de l'autor que acabarà per convertir-lo en el millor assagista del segle XX de la cultura catalana i valenciana.

3 | Nosaltres, els valencians

Obra totèmica, i polèmica, de l'escriptor en què reflexiona sobre la identitat i l'origen dels valencians i la seva relació històrica amb Catalunya. Aquest text va enervar als anys setanta i vuitanta la ultradreta, que va posar el seu autor a la diana.

4 | El País Valencià

Guia de viatges per la geografia valenciana molt detallista i que va provocar la primera campanya dels anticatalanistes contra Fuster. El llibre, de gran format, conté abundants fotografies i descripcions de poblacions valencianes, els seus costums i gastronomies.

5 | Examen de consciència

Un dels textos menys coneguts de l'escriptor de Sueca, però d'una gran riquesa per la maduració de Fuster com a assagista.

6 | Diccionari per a ociosos

Obra molt aclamada que emula l'estil de diccionari volterrià per ordenar temes exposats durant anys, alguns dels quals van sorgir d'articles en premsa.

7 | Babels i babilònies

Una altra obra en format dietari en la qual l'autor aborda qüestions a què va fer atenció als anys seixanta i setanta, entre les quals la tolerància, la revolució sexual, les modes o la violència.

8 | Consells, proverbis i insolències

Una compilació de sentències conselleres que reuneix moltes temàtiques, des de la condició humana fins a definicions de filosofia.

9 | Contra Unamuno i los demás

Un text que objecta de manera meditada la figura d'Unamuno i de destacats representants de la intel·lectualitat espanyola.

10 | Sagitari

És l'últim assaig que va escriure Joan Fuster. Un text en el qual aborda els temes que més el preocupaven, amb meditacions, aforismes o articles. Molts d'aquests articles, elaborats primer per a la seva publicació a la premsa.